

УДК 007:304:32:050

**ВИСВІТЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ НА ШПАЛЬТАХ
ЧАСОПISY «ВІСТНИК ДЛЯ РУСИНІВ АВСТРІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»**

М. М. Кулинич

*Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна*

Проаналізовано найвагоміші публікації часопису, які висвітлювали перебіг тодішніх політичних подій, та реакцію на них у світі, з'ясовано коло авторів публікованих на шпальтах часопису матеріалів, на основі архівних матеріалів уточнено відомості про найактивніших дописувачів видання, досліджено вплив часопису на формування національної свідомості підавстрійських українців у середині XIX ст. Окреслено значення часопису у висвітленні питань зовнішньої та внутрішньої політики Австрії. Досліджено публікації, що розкривають проблематику боротьби українського та польського народів, території яких було розділено між Австрією та Росією.

Ключові слова: часопис, публікація, дописувач, автор, читачі, редакція, національна свідомість, підавстрійські українці.

Постановка проблеми. Майже двісті років тому, як і нині, політична тематика займала чільне місце на шпальтах суспільно-політичних періодичних органів, особливо в періоди війн, революцій, повстань чи сутичок. Не становив винятку й 1863 рік, коли часопис «Вістник для русинів Австрійської держави» був чи не основним носієм інформації. Отож часопис інформував своїх читачів про проблеми внутрішньодержавного й міжнародного життя, що стосувалися українців та їх перспектив на майбутнє. Вплив видання особливо проявився в час антиросійського повстання поляків 1863 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інформацію про «Вістник для русинів» та його авторів можна почерпнути з праць таких відомих дослідників, як В. Гнатюк [1], академіки К. Студинський [2] та М. Возняк [3], а також І. Лисяк-Рудницький [4], М. Романюк [5]. Разом із тим у сучасній вітчизняній літературі досі залишається недостатньо дослідженою безпосередня участь «Вістника для русинів» у висвітленні українсько-польських відносин середини XIX ст.

Мета статті. На основі комплексного опрацювання дослідити публікації, що розкривали тему боротьби українського та польського народів, території яких було розділено між Австрією й Росією. Подати низку раніше невідомих політичних фактів середини XIX ст. та розкрити проблеми зовнішньої й внутрішньої політики Австрії.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Вістник для русинів Австрійської держави» був передовсім політичним часописом. Отож закономірно, що на його сторінках знаходили свій відгук найактуальніші події внутрішньої й зовнішньої політики Австрії, міждержавні, міжнаціональні та міжконфесійні відносини в тодішній Європі, а особливо ті, що турбували й цікавили переусім читачів-русинів, яким адресувалося видання.

Особливе місце на сторінках часопису займали відносини між двома слов'янськими народами — українцями і поляками, етнічні території яких на той час були розшматовані двома імперіями — Австрією й Росією, що ворогували між собою.

Найбільше публікацій, присвячених означеній проблематиці, з'явилося на сторінках «Вістника» у 1863 р. Це закономірно, аже саме тоді: по-перше, польська нація переживала драму революційної національно-визвольної боротьби з російським царизмом, і в цій боротьбі винятково віддзеркалювалося ставлення поляків до українців (русинів) у Галичині; по-друге, українсько-польські взаємини сягнули своєї кульмінаційної напруги в обох палатах австрійського парламенту та у львівському сеймі; по-третє, юридично упорядковано відносини між Українською Греко-Католицькою Церквою східного (русинського) обряду та Польською Католицькою Церквою латинського обряду; по-четверте, галицькі українці (русини) в протиборстві з русинофобами домоглися помітних здобутків у сфері освіти, судочинства, у згладженні соціальних протиріч, творенні установ культури й консолідації громадянства, що спричинилося до поліпшення українсько-польських відносин у Галичині.

П'ятнадцять років минуло після скасування панщини, але галицькі селяни продовжували конфліктувати з поляками-дідичами, в чиїх руках опинилася майже вся рілля, ліси й пасовиська. До того ж села спустошували часті стихійні катаклізми. Смерть від голоду не була дивовижною. «Вістник» описує навіть кілька випадків канібальства. На вкрай зубожілу українську людинність заможні поляки в Галичині поглядали згорда, і така пиха також знаходила свій відбиток у польських газетах. Дописувач «Вістника» з Відня повідомляє, зокрема, що польський часопис «Gonies» опублікував статтю «Русини і поляки», в якій польський журналіст трактує русину в Галичині як отару «хлопів і попів». Полемічну відповідь на такий українофобський випадок подав і дописувач «Вістника для русинів» наприкінці січня 1863 року [8].

На жаль, навіть серед тих, хто виборював волю для Польщі, ставлення до русинів було не кращим. Автор із Судової Вишні писав, що борці за відновлення Польської держави, добровольці-рядовики не приховують свого зневажливо-панського ставлення до галицьких русинів.

На польські кпини русини відповідали тим самим. Дописувач зі Львова повідомив у часописі, що «Gazeta narodowa» «...опублікувала відозву Варшавського комітету яко провізоричного уряду», в якій закликає до збройної боротьби за незалежну Польщу та обіцяє надати кожному добровольцеві, котрий вступить до повстанчих загонів, по три морги ґрунту. Дописувач іронізує: але ж бо незрозуміло написано, чи той ґрунт в Сибірії, чи на Кавказі... [8].

Уже в січні 1863 р. вістниківський дописувач із Києва повідомляє, що поляки заповідають у Польщі повстання, і в тому ж таки числі редакція «Вістника для русинів» подала нарис про початок повстання [9]. Події розгорталися навально, отож уже через три доби, спираючись на віденську інформаційну службу, автор з Відня подав розширені відомості про хід повстання в Польщі,

зокрема, про бої з російським військом у самій Варшаві та на її околицях. Галичину того часу населяли шляхтичі здебільш мізерного маєткового стану, тож вони долучалися до лав повстанців. Дописувач із Куликова повідомляє, що 2-го лютого до цього містечка прибули юнаки зі Львова. Місцеві русини перелякалися, бо хлопці були легіонерами і пробиралися на підросійські терени, щоб узяти участь у збройній боротьбі з російською окупацією. Кожний із них мав бляшаного орлика як відзнаку до «рогачки» (так місцеві русини називали військові шапки-«рогатівки») та зброю. Автор із Перемишля інформує, що й до цього міста вже привозять покалічених учасників польського повстання, що пораненими повстанцями переповнені шпиталі в Кракові, Тарнові, Ряшеві та Ярославі. Взимку 1863 року «Вістник для русинів» подає ґрунтовний і майже фаховий опис ведення партизанської війни, яку застосовували польські повстанці [10].

Інформація «Вістника для русинів» про перебіг польської національно-визвольної війни позначена виразним стилем, якому притаманні три домінуючі ознаки: християнське співчуття скривдженим, переслідуваним і мордованим (тим паче одновірцям); національно-релігійна згуртованість поляків у запеклій боротьбі з деспотичним і лицемірно підступним московством; докладне висвітлення технологічної сторони ведення національно-визвольної війни, тобто стратегії і тактики, організаційно-кадрової структури повстанчих збройних формувань, створення революційного підпільного уряду й мережі його адміністрації, налагодження зв'язку, матеріального забезпечення та служби безпеки, заходи в справі створення загальноєвропейського резонансу польського питання й залучення європейської громадськості, в т. ч. державних інституцій, до сприяння польському національному змаганняю.

«Революційний Варшавський Комітет, — інформував «Вістник для русинів», — видав предовгу інструкцію для організації партизанської війни, з котрої видно, що члени Комітету глибокі студії зділали в історії повстанців у цілому світі...» [11]. Ознайомлюючи читачів зі змістом цієї інструкції, дописувач «Вістника» не без задоволення зазначає, що «яко примір доброго партизанта представлені в цій інструкції ті самі козаки, о котрих всі польські дневники як о пекельних страшилах говорять» [12].

У розглянутому дописі до часопису містяться такі знаменні слова: «Інструкція признає, що знищення при такім устроїві війни будуть огромні, але вони суть нічим проти вознаміреної заглади народу і отечества» [13]. На жаль, того часу ні редакція «Вістника для русинів», ані згуртована часописом українська громадськість не піднесли ще до висоти розуміння всенародної участі в національно-визвольних змаганнях. Гасло «Здобудеш або згинеш...» було проголошено трохи більш ніж через півсторіччя...

1863 року в підросійській Польщі в розпалі була національно-визвольна війна. Волею окупанта через домагання права на національну незалежну державу мусило страждати все населення. У столиці Польщі російське військо шаленіє: заарештовують кожного юнака, якого побачать поза домівкою; військові отримали наказ зруйнувати кожний будинок, з якого б пролунав постріл...

«Нема пощади ні для жінок, ні для старушків», — свідчив інформатор «Вістника для русинів» [14]. Читачі часопису мали можливість довідатися про те, чиї, як і скільки маєтків конфіскував душитель Польщі Муравйов [15].

Дописувач зі Львова 16 вересня тривожився, що національно-визвольна війна призвела до винищення суспільно активної шляхти; селянство до революційного руху не пристало. Розмах діяльності повстанців викликав захоплення дописувача: у повсталій Варшаві поляки знайшли силу видавати «десяток газет явно, а другий десяток тайно», але ж польська шляхта в Галичині, «здається, так уже винищена, що не може піддержати своїх двох львівських газет — «Gazeta Narodowa» і «Goniec» [16].

Уже через півтора місяці в «Вістнику» повідомлялося: ні один нелегальний часопис у Варшаві останнім часом не з'явився, бо за розпорядженням адміністрації проводяться обшуки, зокрема, по монастирях. Москалі познаходили багато підпільних друкарень. Російське військо пооточувало майже всі монастирі, а ченців у більшості позаарештовували. У зв'язку з такими подіями на початку жовтня в часописі «Стражниця» його редактор висловив попередження, що у відповідь на російський спалахне й польський терор. «Вістник» на цю заяву резонував так: через те, що польські повстанці, на відміну від російських імперіалістів, не мають ні Сибіру, ні Кавказу, ані фортечних тюрем, то змушені будуть за провини «карати лише одним родом кари, т.е. смертю» [17].

Наприкінці року «Вістник для русинів» інформував: у Варшаві та в її околицях населення постійно перебуває в найсуворішому режимному затискуванні. Смертні вироки виконуються щодня [18]. Автор інформації описує тотальний терор проти польської народності. Цей етнотерор не вкладався в поняття «збройні дії війська проти ворожого війська». Це був терор проти польської людності. «Висилки вглиб Росії і в Сибір, — подавав «Вістник», — відбуваються цілими транспортами по кількасот душ нараз, і знаходяться меж ними також много дам і вообще женщин. Грошей на дорогу не дозволяють осудженим приймати, але теплу одіж і білизну вільно їм подавати. Транспорти з Варшави звичайно під ніч відправляються. Ув'язнення в останніх часах обернулося особливо для осіб так званого вищого сословія: до професорів Головної школи, до духовенства, навіть до начальників урядів і товариществ, а посади їх заповнюються російськими офіцерами» [19].

Згідно з розпорядженням підпільного повстанчого уряду на південно-східній території польські нелегальні функціонери не вдавалися до жодних силових акцій проти австрійської адміністрації. Однак австрійський уряд таки запровадив у Галичині та в околицях Кракова т.зв. «стан облоги», жандармерія і військо стали проводити облави для затримання підпільних функціонерів і вилучення зброї. Місцеве населення зазнавало скрути.

Редакція «Вістника для русинів» одержала допис із Кракова: «Приїхав я зі Львова до Кракова, та, як там, так і тут, біда однакова». Поліція вилучає шаблі, рушниці, вибухівку, вилучає підпільних «народних жандармів», «комітетових» [20].

Про небайдужість русинів до польської справи засвідчує їх зацікавленість польським повстанням. Один дописувач часопису повідомляє, що у Львові постійно роздумують і розмовляють про політику. Поляки сподіваються, що їхня національно-визвольна революція таки призведе до відбудови Польської держави «в історичних межах». Тут (на Львівщині) повно революційних агітаторів, які відчутно впливають на настрої людності. Підпільні функціонери єднаються з руськими священиками, намагаючись підбурити селян, аби долучалися в боротьбу за Польщу [21].

З боку галицьких русинів були зроблені обережні кроки до солідаризації з польськими визвольними прагненнями, що також відображено у «Вістнику для русинів». Так, в одному з дописів констатовано, що в часописі «Слово» (числа 19, 20 і 22) були надруковані прихильні статті щодо польського руху за незалежність, навіть у якомусь «Збірнику пісней» звучав примирний мотив. За подачею часопису автор статті у «Слові» запевняє, що борці за національну справу — і польські, і українські — «вірні спільній нашій ідеї», «вони за одну й ту саму ідею спільно трудилися і жертвувалися». Однак дописувач видання дорікнув таки, що на цю статтю з боку польських часописів не було жодного відгуку: «Поляки мовчать і не дивляться в ту сторону, де їм «Слово» подає братню руку» [22].

«Перше квітня — брехня всесвітня». Цей вислів був знаним і 1863 року... Дописувач «Вістника для русинів» глузував із польських часописів, які саме 1-го квітня подали публікації, де «гиджено і чорнено русинів як найлютіших полякожерців і пускано туману в світ». Добазікалися аж до того, що стали запевняти, нібито собор святого Юра у Львові й митрополичий уряд «стався огнищем усіх коварств на Польщу... ніби вже ножі освячено і все прилагоджено до другої Гуманської різні» [23]. Дописувач потрактував появу таких неоковирних небилиць у польській пресі як сплановану протирусинську акцію, бо, за його словами, ще два тижні перед тим панські верховоди ухвалили, що «належить кожного значнішого русина зогидити, очорнити і в публічній опінії здискредитувати!» [24].

Усі підавстрійські слов'яни готувалися 11 травня 1863 року урочисто відзначити тисячолітню пам'ять Кирила і Мефодія, апостолів-просвітителів усього слов'янства. Вершинною подією, згідно з опрацьованим планом, мало стати урочисте Богослужіння в Римі за участю найвищих достойників Католицької Церкви з-поміж слов'янського духовенства. Час урочистостей означено в зв'язку з тисячоліттям початку емісійної діяльності Кирила та Мефодія на теренах Моравії. Підготовка викликала культурно-національне і релігійне піднесення слов'янських народів. Дописувач «Вістника для русинів» «із угорсько-руських сторін» одразу зауважив, що «великоросійський історик Погодін у статті в чеському часописі «Словінін» (ч. 1, 1862) «[...] із'явив сомненіє о місці, на котрім той празник мав би відправлятися» [25]. Але втручання апологета російського імперіалізму на ниві науки не затьмарило урочистостей.

Українсько-польські відносини в Галичині в тому векторному спектрі, який відобразив «Вістник для русинів» у 1863 році, формувалися попередніми

десятиліттями, ймовірно, навіть сторіччями. Передовсім це відносини автохтонів і неавтохтонів. Окрім того, міжнаціональні взаємини набувають цивілізованого впорядкування лише в тому випадку, коли суб'єкти таких відносин взаємно визнають себе суб'єктами. До такого визнання українців (русинів) з боку поляків у 1863 р. були зроблені перші обнадійливі кроки.

Серед публікацій часопису щодо українсько-польських відносин абсолютно переважають полемічні статті, написані у відповідь на полемічні публікації у львівських польських часописах або на полемічні виступи поляків у сеймі й парламенті. Зрозуміло, полеміка — не найвдаліша форма діалогу, проте саме у ній опоненти як суб'єкти відносин таки пізнавали один одного.

На сторінках часопису «Вістник для русинів» представлена широка панорама політичного життя тодішньої Австрії зокрема, Європи й світу в цілому. Але найбільше уваги приділялося тим внутрішнім і міжнародним проблемам, які тією чи іншою мірою стосувалися інтересів українців — як підавстрійських, так і підросійських.

Висновки. Підтверджена особлива увага на сторінках часопису до українсько-польських відносин. Хоч обидва народи на той час були бездержавними, а їх території розшматовані різними імперіями, поляки часто-густо допускалися українофобських випадів, на які не могла не реагувати редакція часопису. Найбільше публікацій на тему взаємин між двома слов'янськими народами з'явилося в 1863 р., з початком на території Польщі, яка була поневолена Російською імперією, національно-визвольного повстання. Підтверджено солідаризацію авторів і редакції часопису з тими польськими діячами, які, змагаючись за свою державну незалежність, не заперечували такого права і за українцями. Детальне висвітлення перебігу польського повстання на шпальтах «Вісника для русинів» сприяло піднесенню національної свідомості українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880 рр.) / В. Гнатюк. — Відень, 1916. — 31 с.
2. Студинський К. З історії русофільства в 50-х роках XIX віку / К. Студинський // Рокова хвиля : літ.-наук. зб. ; [упор. Василь Лукич]. — Львів, 1917. — С. 143–151.
3. Возняк М. З зарання української преси в Галичині / М. Возняк // ЗНТШ. — Львів, 1912. — Т. СХІ. — С. 63–92.
4. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням / Іван Лисяк-Рудницький // Історичні есе. — К. : Основи, 1994. — Т. 1. — С. 413–450.
5. Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження : [у 3-х т.] / М. М. Романюк, М. В. Галушко. — Львів, 2001. — Т. 1: 1848–1900 рр. — 744 с.
6. Вістникъ, часопись урядова для Русиновъ Австрійской держави / [издатель и редакторъ Василій Зборовскій]. — 1863. — № 1–101. — 404 с.
7. Вістникъ, часопись урядова політична и літературна для Русиновъ Австрійской державы / [отвѣтательный издатель и редакторъ Василій Зборовскій]. — 26 січня (7 лютого) 1863. — Ч. 7. — С. 25–26.

8. Вістникъ... — 30 січня (11 лютого) 1863. — Ч. 7. — С. 30.
9. Вістникъ... — 30 січня (11 лютого) 1863. — Ч. 7. — С. 30.
10. Вістникъ... — 16 (28) січня 1863. — Ч. 4. — С. 16.
11. Вістникъ... — 16 (28) січня 1863. — Ч. 4. — С. 16.
12. Вістникъ... — 19 (31) січня 1863. — Ч. 5. — С. 17.
13. Вістникъ... — 23 січня (3 лютого) 1863. — Ч. 6. — С. 21.
14. Вістникъ... — 8 (20) травня 1863. — Ч. 35. — С. 140.
15. Вістникъ... — 8 (20) травня 1863. — Ч. 35. — С. 140.
16. Вістникъ... — 8 (20) травня 1863. — Ч. 35. — С. 140.
17. Вістникъ... — 14 (26) серпня 1863. — Ч. 19. — С. 76.
18. Вістникъ... — 21 серпня (2 вересня) 1863. — Ч. 65. — С. 260
19. Вістникъ... — 14 (26) вересня 1863. — Ч. 72. — С. 275.
20. Вістникъ... — 25 вересня (7 жовтня) 1863. — Ч. 75. — С. 300.
21. Вістникъ... — 23 листопада (5 грудня) 1863. — Ч. 92. — С. 372.
22. Вістникъ... — 27 листопада (9 грудня) 1863. — Ч. 93. — С. 371.
23. Вістникъ... — 13 (25) квітня 1863. — Ч. 28. — С. 110.
24. Вістникъ... — 17 (29) квітня 1863. — Ч. 29. — С. 113–114.
25. Вістникъ... — 2 (14) липня 1863. — Ч. 15. — С. 58.

REFERENCES

1. Hnatiuk V. (1916), National revival of Austrian-Hungarian Ukrainians (years 1772–1880), Vien.
2. Studynskyi K. (1917), From the history of Russophiles in 50s of the XIX century, Lviv.
3. Vozniak M. (1912), From the beginning of Ukrainian press in Galicia, Vol. CXI, pp. 63–92. Lviv.
4. Lysiak-Rudnytskyi I. (1994), Ukrainians in Galicia under Austrian domination. Historical essays, Kyiv, Vol. 1, pp. 413–450.
5. Romaniuk M. (2001), Ukrainian journals of Lviv in years 1848–1939, Historical-bibliological research, Vol. 1, years 1848–1900.
6. Bulletin for Rusins of Austrian State (1863), NoNo 1–101.
7. Bulletin of politics and literature for Rusins of Austrian State, January 26 (February 7) 1863, Part 7, pp. 25–26.
8. Bulletin for Rusins of Austrian State, January 30 (February 11) 1863, Part 7, p.30
9. Bulletin for Rusins of Austrian State, January 30 (February 11) 1863, Part 7, p.30
10. Bulletin for Rusins of Austrian State, January 16 (28) 1863, Part 4, p.16
11. Bulletin for t Rusins of Austrian State, January 16 (28) 1863, Part 4, p.16
12. Bulletin for Rusins of Austrian State, January 19 (31) 1863, Part 5, p.17.
13. Bulletin for Rusins of Austrian State, January 23 (February 3) 1863, Part. 6, p.21.
14. Bulletin for Rusins of Austrian State, May 8 (20) 1863, Part 35, p.140.
15. Bulletin for Rusins of Austrian State, May 8 (20) 1863, Part 35, p.140.
16. Bulletin for Rusins of Austrian State, May 8 (20) 1863, Part 35, p.140.
17. Bulletin for Rusins of Austrian State, August 14(26) 1863, Part 19, p.76.
18. Bulletin for Rusins of Austrian State, August 21 (September 2) 1863, Part 65, p.260.
19. Bulletin for Rusins of Austrian State, September 14 (26) 1863, Part 72, p.275.
20. Bulletin for Rusins of Austrian State, September 25 (October 7) 1863, Part 75, p.300.
21. Bulletin for Rusins of Austrian State, November 23 (December 5) 1863, Part 92, p.372.
22. Bulletin for Rusins of Austrian State, November 27 (December 9) 1863, Part 93, p.371.
23. Bulletin for Rusins of Austrian State, April 13 (25) 1863, Part 28, p.110.

24. Bulletin for Rusins of Austrian State, April 17 (29) 1863, Part 29, pp. 113–114.

25. Bulletin for Rusins of Austrian State, July 2 (14) 1863, Part 15, p.58.

ENLIGHTENING OF THE POLITICAL THEMES ON THE PAGES OF THE JOURNAL «BULLETIN FOR RUSYNS IN AUSTRIAN STATE»

M. M. Kulynych

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine
kumur@ukr.net*

The article analyses the most significant publications of the journal, that lighted up the course of that time political events and the reaction on them in the world, and it states the circle of authors of the materials published in columns of the journal, on the basis of the archived information it has been specified about the most active authors of the journal, the influence of the journal on forming of national consciousness of under-Austrian Ukrainians in the middle of the XIX century has been reserched. It outlines the value of the journal in highlighting the issues of foreign and internal policy of Austria. The publications, that revealed the range of problems of the fighting of the Ukrainian and Polish people whose territories were divided between Austria and Russia, have been researched.

Keywords: *a journal, a publication, a correspondent, an author, readers, an editorial board, national consciousness, under-Austrian Ukrainians.*

Стаття надійшла до редакції 19.12.2014.

Received 19.12.2014.